

O APARIȚIE EDITORIALĂ NOUĂ ÎN DOMENIUL ISTORIEI URBANISTICII ROMÂNEȘTI

Nicolae DUDNICENCO

Catedra Istorie Universală

This paper is a brief overview of the collection of articles which have been published recently in Iași (2007) and is devoted to the Romanian urban history in the medieval, pre-modern and modern period. The author reveals the diversity of treated themes (the history of ecclesiastical buildings, architectural currents, the social structure of population, cultural influences, administrative problems, etc) in this collection of articles. The researcher points out the actuality of the published studies, their innovative nature, and their importance for the investigation of urban civilization.

În ultimii ani, în istoriografia românească se observă un interes deosebit față de istoria urbană, ceea ce se explică prin rolul important prin care l-au avut orașele atât în Evul mediu dezvoltat, cât și în perioada de trecere de la medieval la modern, ele determinând, în mare măsură, evoluția economico-socială și culturală a societății în ansamblu.

Cercetarea istoriei urbane în perioadele medievală și modernă în Țările Române prezintă un interes deosebit întrucât, atât sub aspect economic, social, cât și al mentalității locuitorilor, orașele (târgurile) se deosebeau foarte mult de sat. Fiind un om liber, orașeanul era supus administrației și jurisdicției urbane, ceea ce îl deosebea prin aceasta de locuitorii satelor.

Fiind importante centre demografice, orașele se deosebeau și sub aspect social: în ele activau meșteșugari uniți în bresle (forme necunoscute locuitorilor satelor) care aveau structură ierarhică internă, dispuneau de rezerve financiare proprii etc. Nu numai puțin important este faptul că în oraș locuiau negustorii și cămătarii, activitatea cărora determina, în mare măsură, intensitatea evoluției relațiilor marfă-bani, influențând într-o anumită măsură asupra economiei rurale din împrejurimi. În același timp, în oraș își găseau refugiu săraci, bolnavi, calici etc. care erau și ei uniți, la rândul lor, în bresle, una dintre aceste bresle era cea a calicilor.

Cercetarea istoriei târgurilor sau orașelor din Țările Române se impune și din necesitatea de a cunoaște mai profund un șir de trăsături specifice ale orașelor românești în contextul stabilirii similitudinilor și deosebirilor în spațiul din estul și sud-estul Europei.

În același timp, constatăm însă că problema istoriei orașelor din Țările Române în perioada medievală și modernă constituie una din preocupările multor savanți, rezultatele cărora sunt publicate într-o culegere de articole [1] apărute recent la Iași. Necesitatea studierii istoriei orașului medieval și modern este evidențiată și de unul dintre autorii acestei culegeri, Franck Gerd, care referindu-se la nivelul de cercetare a istoriei urbane în spațiul românesc constată că „civilizația urbană din spațiul românesc de la est de Carpați a fost recuperată și reconstituită până azi destul de modest” [2].

Noua culegere de articole constituie, în temei, o continuare a cercetării problemelor reflectate în colecția apărută anterior [3]. Noua colecție se deosebește de cea anterioară atât prin abordarea unor aspecte noi ale vieții urbane, cât și prin depășirea cadrului cronologic al cercetărilor: ea include nu numai perioada Evului mediu, ci și a trecerii de la medieval la modern.

Colecția înglobează în sine materiale care reflectă viața spirituală și modul de trai al orașenilor, unele aspecte ale problemei conexiunilor dintre localitățile urbane și cele sătești etc.

O atenție sporită se acordă în această culegere problemei istoriei edificiilor eclesiastice din orașe, care determinau, în cea mai mare parte, aspectul general al orașelor. De altfel, cercetarea problemei construirii edificiilor urbane, a arhitecturii urbane din antichitate până în epoca contemporană constituie un subiect cercetat activ în istoriografia occidentală. E semnificativă, în acest sens, lucrarea lui L. Benevolo care face parte din seria *Construcția Europei* și în care este analizată evoluția arhitecturii urbane într-un șir de orașe ale Europei Occidentale [4].

Problemele istoriei edificiilor eclesiastice din orașe sunt abordate în articolele cercetătorilor Franck Gerd [5], Petronel Zahariuc [6] și Sorin Iftimie [7]. Deși unele aspecte ale acestor probleme n-au fost trecute cu vederea anterior în istoriografie [8, 9, 10, 11], cercetătorii vin cu noi date depistate în arhive, cu documente

publicate recent. E semnificativ, în acest sens, articolul lui Franck Gerd [12] care conține date noi despre Ion Golăi și mănăstirea ctitorită de el, care-i poartă numele – mănăstirea Golia. Autorul prezintă bibliografia detaliată a lui Ion Golăi, care era un mare dregător aflat în permanență alături de domnii care s-au succedat pe tron în intervalul de timp cuprins între anii 1572-1580: Ioan Vodă cel Viteaz (1572-1574), Petru Șchiopul (1578), Iancu Sasu (1580). Asemenea celorlalți mari demnitari ai Moldovei, Ion Golăi a avut la dispoziție resurse materiale și financiare care i-au asigurat o bunăstare pe măsura poziției sociale și care i-au permis să ridice un lăcaș sfânt – Mănăstirea Golia, luând exemplul de la alți contemporani ai săi.

În cadrul cercetării subiectului ce și l-a propus, autorul a descoperit și a pus în circuitul științific date noi referitor la daniile acordate acestei mănăstiri atât în timpul vieții lui Ion Golăi, cât și în timpul urmașilor săi.

Subiectul istoriei unui alt lăcaș sfânt de o deosebită valoare istorico-culturală este abordat și în articolul lui P.Zahariuc consacrat mănăstirii Jitiaru [13]. Autorul prezintă etimologia mănăstirii [14] (cea mai veche mărturie despre existența acestui lăcaș sfânt e datată cu 12 martie 1593) [15], precum și opiniile referitoare la apariția acestei mănăstiri [16]. Cercetătorul consemnează că mănăstirea Jitiaru a fost închinată mănăstirii athonite Sf. Pavel (8 octombrie 1612) [17], eveniment după care patronajul direct al familiei ctitorului a încetat, mănăstirea fiind lăsată sub administrarea monahilor athoniți. Autorul admite că averea mănăstirii a început să sporească datorită dezvoltării orașului de alături, Craiova, dar și datorită noilor ctitori ai unor familii boierești (Buzești), care prin miluirile lor au dat astfel un nou impuls material mănăstirii [18]. În acest articol, autorul a pus în circuitul istoric unele documente noi referitoare la daniile funciare și imobiliare făcute acestei mănăstiri.

În cadrul cercetării problemelor ecleziastice, se include și problema curentelor arhitectonice ale lăcașelor de cult – subiect reflectat în articolul lui Sorin Iftimie [19]. Autorul cercetează arhitectura Bisericii Sfântul Spiridon din Iași și în special investighează stilul arhitectonic al turnului acestei biserici [20]. În urma analizei acestui subiect, autorul conchide că ansamblul arhitectonic al bisericii nominalizate se numără printre acele ale căror clădiri: „... au plătit tribut modelor și timpului, suferind în timp diverse modificări” [21]. Cercetătorul a identificat în evoluția turnului bisericii, la care ne referim, mai multe stadii, cu refaceri la 1786, 1807, 1843 și 1862 [22]. În viziunea autorului, turnul central reunește elemente de arhitectură medievală și modernă într-un tot care definește însăși devenirea istorică a capitalei Moldovei.

Un alt aspect analizat în culegerea de articole la care ne referim e cel al structurii sociale a populației. Un rol aparte în cadrul acestei direcții de cercetare îl ocupă studierea situației femeii. Tematica destinului femeilor i-a preocupat și pe alți cercetători [23-32], însă Enikő Rűsz-Fogarasi vine în acest context cu o nouă investigație [33] a statutului femeilor din Cluj în perioada premodernă.

Analizând situația sexului frumos, atât în cazul în care e viu soțul, cât și în cazul pierderii lui, autorul constată odată în plus dependența socială a femeii pe parcursul întregii sale vieți.

Referindu-se la statutul social al femeii în perioada de trecere de la medieval la modern: de la naștere până la căsătorie, autorul constată că femeii i se acorda inițial tutela juridică a tatălui său, de care depindea incontestabil cealaltă etapă în viața ei: etapa căsniciei – care o făcea stăpână a gospodăriei, iar tutela îi aparținea soțului. După moartea acestuia, femeii i se acorda o libertate mai mare, ea având dreptul la o parte din averea fostului soț (cealaltă aparținea copiilor), de tutelă asupra copiilor, putea să se ocupe de afacerea soțului, sau putea să se recăsătorească [34].

Un articol consacrat transformărilor din societatea românească, și în special în ceea ce privește distracțiile aristocrației și ale burgheziei în apariție, este cel al lui Dan Dumitru Iacob [35]. Autorul evidențiază faptul că în condițiile modernizării societății (sfârșitul sec.XVIII-începutul sec.XIX) elita românească era receptivă la inovațiile culturale occidentale și în special – balurile, care erau organizate atât în anturajul privat, cât și în cel public, acestea oferind o anumită strălucire vieții mondene din orașele românești, mai ales din cele două capitale – Iași și București.

Meritul cercetătorului constă în analiza întregului spectru al universului balurilor printr-o gamă largă de aspecte, precum: răspândirea dansurilor din societatea occidentală în Principate, relația dintre divertisment și politică – baluri mascate, baluri oficiale, serate dansante sau baluri pentru copii etc. [36]. În finalul articolului, cercetătorul concluzionează că balurile au avut un pronunțat rol modernizator ... , iar „tranziția între Orient și Occident a fost extrem de vizibilă și alertă în sala de bal. Efectul modernizator al acestor manifestări de societate s-a reflectat și în viața urbană, pe care au dinamizat-o social, au îmbogățit-o cultural și au stimulat-o economic” [37].

Un interes deosebit prezintă articolul lui Cladiu Neagoe [38], în care este abordată problema occidentalizării societății românești începând din prima jumătate a sec.XVIII până la începutul sec.XIX. În viziunea autorului,

în epoca fanariotă societatea românească, în special populația de la orașe, era în cea mai mare parte „orientalizată” [39]. Cladiu Neagoe este de părere că austriecii și rușii, aflați pe teritoriul Țărilor Române în anii 1788-1791, i-au familiarizat în cea mai mare măsură pe români cu valorile culturii și civilizației europene, au schimbat, într-o oarecare măsură, comportamentul, modul de gândire și moravurile elitei boierești muntene și moldovene. În viziunea autorului, creșterea influenței culturii occidentale avea loc concomitent cu slăbirea influenței culturii orientale, iar unul din factorii care au contribuit la slăbirea influenței culturii orientale în societatea românească a fost muzica populară răspândită de lăutari „cu instrumentele și cântecele lor” [40].

În culegerea de articole la care ne referim, este abordată și problema situației unor târguri românești sub administrația ungară, lupta lor pentru căpătarea privilegiilor administrative. În acest context, se înscrie articolul cercetătoarei Judit Pál [41], în care este abordată problema studierii comparative a orașelor aflate, pe de o parte, sub administrația domnilor Țării Moldovei, iar pe de alta – a orașelor românești aflate sub stăpânirea ungară. Este cunoscut faptul că ultimele se deosebeau de cele din Țara Moldovei și Țara Românească prin potențialul economic sporit, precum și prin structura socială și confesiunea populației. În etapa actuală, cercetările sub aspect comparativ sunt deosebit de importante și actuale, dat fiind faptul că tratarea acestei probleme permite a explica mai ușor necesitatea legăturilor economice din orașele Moldovei, Țării Românești cu orașele românești din Transilvania aflate în stăpânirea ungară. În același timp, aceste studii permit cercetarea legăturilor spirituale ale orașenilor din diferite zone ale spațiului românesc.

Problema administrativă nu este nouă în istoriografia românească. Anumite aspecte ale problemei și-au găsit expresie în lucrările cercetătorilor [42-51], Judit Pál vine să completeze subiectul referitor la sistemul administrativ al orașului Satu Mare și modul în care orașul și-a dobândit autonomia.

Deși „epoca de aur” a privilegiilor orașenești a fost Evul mediu dezvoltat, dobândirea lor în orașele din Ungaria, inclusiv în Satu Mare, a avut loc din cauza unor trăsături specifice ale orașelor și în perioada de trecere de la medieval la modern. Lupta pentru drepturile orașenești în Satu Mare a început odată cu răscoala condusă de Francisc Rákóczi al II-lea, care a provocat mari distrugerii în această regiune, în 1703 orașul a fost distrus și incendiat, locuitorii s-au refugiat în altă parte și s-au întors treptat. După înfrângerea acestei răscoale (1711), Sfatul orașenesc a profitat de ocazia favorabilă și a făcut noi demersuri pentru obținerea de privilegii de oraș liber regesc, după ce eforturile lui, în acest sens, din precedent rămăseseră fără rezultat. În aceste demersuri el a prezentat mai multe argumente dintre care: privilegiile mai vechi (1697) ale celor două localități gemene (Satu Mare și Mintiu) primite de la regii Ungariei și principii Transilvaniei, susținerea dată armatei habsburgice și devastarea orașului (1703), profiturile aduse vistieriei etc. [52].

Dobândirea privilegiului administrativ nu era numai o chestiune de prestigiu: pentru destinul orașului era foarte important emanciparea de sub presiunea „stăpânului” acestuia – K.Sandor, precum și obținerea monopolului economic asupra teritoriului orașului [53].

O anumită contribuție la investigarea problemei evoluției sistemului administrativ al Țării Moldovei și, respectiv, al vornicilor de poartă în perioada de trecere de la medieval la modern o aduce prin articolul său Mihai-Cristian Amărieștii [54] consacrat acestei probleme. Necesitatea studierii temei rezidă și în faptul că încă Dimitrie Cantemir menționa că atribuțiile vornicului de târg sunt mai clare, în timp ce atribuțiile vornicului de poartă erau mult mai puțin cunoscute [55]. Această insuficiență este suplinită parțial de Mihai-Cristian Amărieștii prin prezentarea atribuțiilor vornicilor de poartă.

Se știe că ultimii aveau atribuții de judecată, până în secolul XVII ei judecă procesele ne semnificative, cum ar fi pedepsirea femeilor depravate, judecarea fecioarelor care au greșit cu voia lor sau din constrângere. În cazurile mai importante (hotârnicii, revendicări, tulburări de posesie etc.), vornicii de poartă examinau aceste cazuri doar la poruncă; în calitate de auxiliari ai instituției judiciare efectuau expertize și îi aduceau pe cei învinuiți la judecata domnească. Autorul concluzionează că în secolul al XVIII-lea, vornicii de poartă își pierd competențele în judecarea micilor pricini [56]. La fața locului, vornicii de poartă stabileau hotarele (după o prealabilă cercetare), pe baza mărturiilor vecinilor („megieși”, „răzeși”, „împrejușași” sau „uliceni”) și a actelor prezentate de părțile interesate [57]. O altă atribuție importantă a vornicilor de poartă consta în precizarea prețului mai mult sau mai puțin corect al unui obiect [58].

La rândul lor, șoltuzul și cei 12 pârgari rezolvau diferite probleme ce se refereau la târg: dani, împrumuturi de bani sau vânzări-cumpărări. Alături de astfel de activități ca însărcinarea de a distribui anual târgoveților loturi de pământ din moșia târgului, în corespundere cu numărul de membri ai familiei, sau de răspundere în chestiunea dărilor, conducerea comunității orașului trebuia să-i informeze în zilele de târg pe negustori și pe toți cei ce realizau produse în Iași să plătească taxele cuvenite [59].

Dat fiind faptul că situația economică a orașului era legată, în mare măsură, de starea drumurilor colecția, la care ne referim, înglobează și un articol consacrat acestei teme [60].

Laurențiu Rădvan consemnează faptul că, cu toate că drumurile se aflau la periferia Europei creștine, atât Țara Moldovei, cât și Țara Românească erau străbătute de mari drumuri, utilizate atât de negustori, cât și de trupe militare, ele au avut un rol important în procesul de integrare a spațiului românesc în circuitul economic internațional [61]. În baza unui șir de documente și informații documentare și relatări ale călătorilor străini, acest autor a analizat cele mai diverse aspecte ale istoriei drumurilor din Țările Române, cum ar fi prioritatea drumurilor, vămile din orașe, întreținerea drumurilor. De asemenea, Laurențiu Rădvan nu a ezitat să prezinte unele aspecte deosebit de importante ce țin de configurația orașelor. Se știe că un număr considerabil de locuințe urbane nu dispuneau de etaj, fiecare având câte o curte împrejur [62]. Autorul subliniază existența unei nepotriviri între mărimea orașelor, din punct de vedere demografic, și suprafața acestora, fapt care s-a răsfrânt negativ asupra lucrărilor menite să ofere un anumit grad de comoditate. Străzile nu au putut fi pavate pe toată întinderea lor și nu a fost posibil de a crea rețele de apă și de canalizare [63].

Alt articol [64] care prezintă interes pentru doritorii de a cunoaște istoria orașelor din Țările Române este studiul lui Șipoș Oprescu în care sunt analizate cetățile din sud-estul Moldovei, problemă care constituie și una din preocupările cercetătorilor I.Chitoroagă [65], M. Șlapac [66, 67] și D.Agache [68]. În articol sunt analizate mărturiile (cinci rapoarte înaintate Directoratului datate cu anul 1798) unui ofițer francez (Joseph Felix Lazowski), care ca și alți militari a fost trimis pentru a îmbunătăți capacitatea de apărare a armatei otomane odată cu sporirea interesului Franței pentru spațiile aflate sub dominația Imperiului Otoman. Este bine-venit în acest articol și prezentarea bibliografiei detaliate a lui Joseph Felix Lazowski, ceea ce contribuie la înțelegerea mai bună a viziunii autorului care a scris aceste rapoarte. În ele a fost analizat sistemul de fortificații otoman dinspre frontiera cu Imperiul Țarist, respectiv cetățile Ismail, Bender, Cetatea Albă (Akkerman) și Chilia, material care prezenta interes pentru studierea capacităților de apărare ale acestor cetăți în confruntările dintre Imperiul Rus cu Imperiul Otoman.

Acest articol prezintă interes și prin faptul că el reflectă opinia ofițerului francez, care scoate în evidență anumite elemente ale raporturilor ruso-otomane în această regiune a continentului. Concluzia, la care ajunge ofițerul francez vis-à-vis de aceste cetăți, constă în aceea că sistemul de fortificații de care Poarta dispunea la sfârșitul sec. XVIII-începutul sec. XIX, era demodat, ceea ce înlesnea trecerea frontierei Imperiului Otoman de către oștile rusești.

Ținând cont de faptul că ofițerul francez a luat contact direct cu frontiera răsăriteană și de sud-est, autorul concluzionează că rapoartele prezentate de Joseph Felix Lazowski constituie o sursă documentară de primă însemnătate pentru istoriografia românească.

Prezintă interes și articolul [69] autoarei Carmen Oprescu, care analizează unele aspecte de activitate edilitară (examinarea și efectuarea lucrărilor de construcții, amenajări sau instalații, destinate să ofere un anumit grad de comoditate într-o localitate) ale orașului Câmpulung Muscel în epoca modernă – iluminatul public, pavarea străzilor, construirea de poduri, rețeaua de canalizare. Autorul tratează astfel o temă relativ nouă, necesară pentru reconstituirea unui tablou mai amplu al vieții urbane în Țările Române.

Culegerea de articole la care ne-am referit deschide noi posibilități de cercetare a istoriei orașelor Țărilor Române în perioada medievală, premodernă și modernă. Lucrările autorilor la care ne-am referit permit aprofundarea studierii problemei vieții sociale, culturale, administrative, activității edilitare a orașelor din Țările Române.

Referințe:

1. Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident / Editor Laurențiu Rădvan. - Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007.
2. Gerd Franck. Un ctitor și o ctitorie: Ion Golăi și mănăstirea Golia // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.27.
3. Civilizația urbană din spațiul românesc în sec. XVI-XVII: Studii și documente / Editor Rădvan Laurențiu. - Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006.
4. Benevolo Leonardo. Orașul în istoria Europei. - București, 2003.
5. Gerd Franck. Op. cit., p.27-51.
6. Zahariuc Petronel. Date noi despre ctitorii mănăstirii Jitiaru (jud. Dolj) și un document de danie pentru mănăstirea Sfântul Pavel de la Muntele Athos // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.11-26.

7. Iftimie Sorin. Turnul Bisericii Sfântul Spiridon din Iași, un monument între două lumi // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.165-181.
8. Gonța Alexandru I. Studii de istorie medievală. - Iași: Editura „Dosoftei”, 1998.
9. Székely Maria Magdalena. Femei-ctitor în Moldova medievală (I) // Magazin istoric. - 1999. - Nr.1. - P.70-72.
10. Bădăran Dan, Caproșu Ion. Iașii vechilor zidiri. Ediția a doua. - Iași, 2007.
11. Bodale Arcadie M. Semnificația actelor ctitorești în Evul mediu românesc // Anuarul Institutului de istorie „A.D. Xenopol”. - XLVII. - 2005. - P.17-56.
12. Gerd Franck. Op. cit., p.27-51.
13. Zahariuc Petronel. Op. cit., p.11-26.
14. Ibidem, p.12-13.
15. Ibidem, p.13.
16. Ibidem, p.13-16.
17. Ibidem, p.17.
18. Ibidem, p.18-19.
19. Iftimie Sorin. Op. cit., p.165-181.
20. Ibidem.
21. Ibidem, p.166.
22. Ibidem, p.170.
23. Székely Maria Magdalena. Viața de familie din Moldova medievală // Magazin istoric. - 1997. - Nr.10. - P.75-77.
24. Székely Maria Magdalena. Femei-ctitor în Moldova medievală (I), p.70-72.
25. Gonța Alexandru I. Femeia și drepturile ei la moștenire în Moldova, după obiceiul pământului // Studii de istorie medievală. - Iași, 1998, p.269-274.
26. Sorin Iftimie. Domni români și soțiile lor din Caucaz // Magazin istoric. - 1999. - Nr.7. - P.78-81.
27. Ghițulescu Constanța. Zestrea între normă și practică. Țara Românească în sec.XVII // Studii și materiale de istorie medie. - 2000. - Vol. XVII. - P.213-222.
28. Sorin Iftimie. Apanaje și surse de venit ale doamnelor din Moldova și Țara Românească // Anuarul “A.D. Xenopol”. - 2005. - XLII. - P.1-15.
29. Zabolotnaia Lilia. Raporturile dinastice și rolul „Diplomației de mariaj” în relațiile moldo-polone în a doua jumătate a sec. XIV-lea–mijlocul sec. al XVII-lea. - Chișinău, 2004.
30. Zabolotnaia Lilia. Dreptul femeilor la proprietate și moștenire // Revista de istorie a Moldovei. - 2006. - Nr.1-2. - P.17-26.
31. Zabolotnaia Lilia. Un document necunoscut despre viața privată. Un act de divorț din 1795 // Revista de istorie a Moldovei. - 2007. - Nr.3. - P.86-91.
32. Candu Teodor, Felea Alina. Testamentul Zoii Cherchez (Calmuțchi): Studiu de caz // Revista de istorie a Moldovei. - 2007. - Nr.2. - P.103-113.
33. Rűsz-Fogarasi Enikő. Câteva aspecte privind statul văduvelor în Cluj în perioada premodernă // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.53-66.
34. Ibidem, p.54.
35. Dan Dumitru Iacob. Balurile înaltei societăți din Principatele Române la mijlocul secolului al XIX-lea // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.263-324.
36. Ibidem, p.264.
37. Ibidem, p.324.
38. Neagoe Cladiu. Tradiționalism și modernitate în societatea și muzica românească (1750-1830) // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.183-240.
39. Ibidem, p.184.
40. Ibidem, p.218.
41. Pál Judit. Administrația și elita orașului Satu Mare în prima jumătate a secolului al XVIII-lea // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.115-129.
42. Grigoraș N. Instituții feudale în Moldova. Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea. - București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.
43. Constantin C. Giurescu. Țîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al XVI-lea. Ediția a II-a. - București: Editura Enciclopedică, 1997.
44. Gonța Alexandru I. Studii de istorie medievală. - Iași, 1998.
45. Panaitescu P.P. Interpretări românești: Studii de istorie economică și socială. - București: Editura Enciclopedică, 1994.
46. Cocârlă Pavel. Unele date privitoare la administrația ținutului târgului Orhei la sfârșitul sec. XVI-prima jumătate a sec. XVII // Anuarul Muzeului Național de Istorie. Vol. I. - Chișinău, 1991, p.161-167.
47. Bărsan C. Liuba. Părcălabii cetăților de pe Nistru în timpul domniei lui Ștefan cel Mare // Anuarul Muzeului național de istorie a Moldovei. Vol. I. - 1991, p.167-172.

48. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Instituțiile administrative ale cetății și ținutului Soroca (sec. XV-XVII) // Cugetul. - Nr.3. - 1999. - P.14-22.
49. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Moldova medievală, structuri executive, militare și ecleziastice. - Chișinău: Arc, 2001.
50. Eremia Anatol. Soroca: Cronică documentară (1499-1999) // Cugetul. - 1999. - Nr.3. - P.7-13.
51. Felea Alina. Isprăvnicia în ținutul Soroca (mijl. sec. XVIII-înc. sec. XX) // Revista de istorie a Moldovei. - 2006. - Nr.1-2. - P.38-43.
52. Pál Judit. Op. cit., p.118.
53. Ibidem.
54. Amărieuței Mihai-Cristian. Despre vornicii de poartă și atribuțiile lor în Iași secolului al XVIII-lea // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.131-163.
55. Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. - Chișinău: Litera, 1997, p.130.
56. Ibidem, p.134-135.
57. Ibidem, p.139.
58. Ibidem, p.143.
59. Grigoraș N. Op. cit., p.380-383.
60. Rădvan Laurențiu. Drumuri de țară și drumuri de oraș în Țara Românească în secolele XVII-XVIII // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.67-110.
61. Ibidem, p.69.
62. Anton Maria del Chiaro // Călători străini despre Țările Române. Vol. VIII. - București: Editura științifică și enciclopedică, 1983, p.372-373.
63. Rădvan Laurențiu. Op. cit., p.91.
64. Șipoș Oprescu. Mărturii asupra orașelor-cetăți de la frontiera răsăriteană a Europei consemnate de ofițerul francez Lazowski la sfârșitul secolului al XVIII-lea // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.241-261.
65. Chitroagă Ion. Târguri și cetăți din S-E Moldovei (sec. XIV-începutul sec. XIX). - Chișinău: Prut Internațional, 2004.
66. Șlapac Mariana. Aspecte din evoluția urbană a orașului Chilia // Historia urbană. - 1994. - Tom. II. - Nr.2. - P.165-173.
67. Șlapac Mariana. Cetăți medievale din Moldova (mijlocul sec. al XIV-lea-mijlocul sec. al XVI-lea). - Chișinău: Arc, 2004.
68. Agache Dumitru. Târgurile și cetățile moldovene în sistemul de comunicații din Epoca medievală // Historia urbană. - 1995. - Tom. III. - Nr.1-2. - P.105-111.
69. Oprescu Carmen. Activitatea edilitară și modernizarea orașului Câmpulung Muscel (sfârșitul sec. XIX- prima parte a sec. XX) // Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident, p.325-345.

Prezentat la 07.12.2009